

BESSARABIA IN MIHAI EMINESCU'S JOURNALISTIC WORKS

Mihaela MOCANU

"Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: As the predecessor of political journalism in Romania, Eminescu has, for over seven years, an intensely notorious activity as a journalist, signing an impressive number of articles in publications such as „Familia” (The Family), „Federațiunea” (The Federation), „Curierul de Iași” (The Iasi Courier), „Timpul” (The Time), „România liberă” (Free Romania) and „Fântâna Blanduziei” (Blanduzia’s Fountain). The issue of Bessarabia is among the themes Eminescu approached constantly, in close connection with the subject of national unity. Deeply concerned with the destiny of Romanians in the provinces of Bessarabia and Bukovina, Eminescu analyses their situation exhaustively, assuming some very sensitive issues of the 19th century. In June-July 1878, following the Congress of Berlin, Romania is forced, as a price for its independence, to turn over to the Russian empire three counties of Southern Bessarabia: Cahul, Bolgrad and Ismail. These events determine Eminescu’s involvement in an extremely active press campaign aimed at defending the ancestral territory between Prut and Dniester. The journalist responds to the attacks against our country by the Tsarist and pan-slavic press, criticizing the annexationist politics of the neighbouring empire in the study entitled Bessarabia, published in „Timpul” (The Time), in March 1878, and reproduced in „România liberă” (Free Romania) and „Telegraful român” (The Romanian Telegraph) of Sibiu.

Keywords: journalistic works, Mihai Eminescu, Bessarabia, journalistic discourse

1. Situația Basarabiei în cea de-a doua jumătate a veacului al XIX-lea

Deceniul șase al veacului al XIX-lea circumscrie „un moment semnificativ în istoria românilor, reprezentând prima etapă a drumului care se va sfârși în 1918, odată cu crearea României Mari”¹, problema românească configurându-se acum, ca problemă de sine stătătoare, în cadrul mai larg al chestiunii orientale. Pe fondul izbucnirii unui nou conflict ruso-otoman, Rusia amenința, la sfârșitul lunii mai 1853, cu ocuparea Țărilor Române, iar la începutul lunii iulie trupele rusești trec Prutul, fără o declarație de război în prealabil. La 12 martie 1854, Franța, Anglia și Imperiul Otoman semnează un tratat de alianță, adresând Rusiei ultimatumul de a evacua Țările Române. Țarul Nicolae I răspunde solicitării printr-o amplă ofensivă de-a lungul liniei Dunării. În aceste condiții, Franța și Marea Britanie declară război Rusiei, importante trupe anglo-franceze fiind îndreptate de-a lungul coastei vestice a Mării Negre, către Varna și Dunărea de Jos.

Încercând să medieze raporturile din politica europeană, Viena adresează Rusiei cererea de a-și retrage trupele din Principate, iar în iunie 1854 semnează convenția habsburgo-otomană prin care li se permitea trupelor austriece ocuparea Țărilor Române până la terminarea războiului. Urmare a ultimatumului vienez, Imperiul Țarist decide să-și retragă trupele peste Prut, în toamna anului 1854. Într-o primă fază, aliații plănuiau atacarea Rusiei dinspre Principate, iar domnitorul Moldovei, Grigore Al. Ghica, își exprimase deja disponibilitatea de a lupta alături de aliați împotriva Imperiului Țarist. Pledând pentru menținerea neutralității Principatelor, „Viena s-a opus intenției comandamentului anglo-franco-otoman de a angaja lupta pe linia Prutului”². Condițiile pentru încetarea ostilităților

¹ Ioan Scurtu, *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*, Tipo Moldova, Iași, 2010, p. 72.

² Ioan Scurtu, *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*, Tipo Moldova, Iași, 2010, pp. 73-74.

sunt create la începutul primăverii anului 1855, odată cu încetarea din viață a prințului Nicolae I. Fiul acestuia, Alexandru al II-lea, preia puterea, dar înfrângerile suferite de armatele rusești și problemele interne cu care se confrunta imperiul țarist îl obligă să accepte încetarea conflictului.

Întrucât interesele marilor puteri vizau îndepărtarea Imperiului Țarist de gurile Dunării, s-a adoptat ideea restituirii către Moldova doar a sudului Basarabiei, și nu a întregului teritoriu anexat de ruși, în urma Păcii de la București, în 1812. Tratatul de pace de la Paris, încheiat în 30 martie 1856, stipula că „pentru mai buna asigurare a libertății de navigație pe Dunăre, țarul Rusiei consimte la rectificarea frontierei sale în Basarabia [...]. Teritoriul cedat de Rusia va fi anexat Principatului Moldova, sub suzeranitatea Sublimei Porți, iar locuitorii vor avea aceleași drepturi și obligații ca și concetățenii lor”³. Principatele continuau astfel să rămână sub suzeranitatea Porții, dar protectoratul țarist era înlocuit cu garanția colectivă a marilor puteri. Nemulțumiți de decizia marilor puteri, românii din Principate înaintează scrisori și memorii diplomaților străini, solicitând restituirea întregii Basarabii și nu doar a unei părți din teritoriul acesteia. În octombrie 1856, generalul Magheru trimite mai multe memorii reprezentanților principalelor cabinete europene, prin care cere restabilirea graniței pe Nistru, însă demersurile sale rămân fără răspuns.

Teritoriul de la nord de gurile Dunării, cuprinzând din punct de vedere administrativ județele Ismail, Cahul și Bolgrad, va fi din nou anexat Imperiului Țarist în 1878. Articolul 45 al Tratatului de pace de la Berlin, semnat în 13 iulie 1878, prevedea că „Principatul României retrocedează M.S. Împăratului Rusiei porțiunea teritoriului Basarabiei, despărțită de Rusia în urma Tratatului de la Paris din 1856”⁴. Decizia Congresului de la Berlin va declanșa un nou val de proteste și nemulțumiri în țară, presa acestei perioade consemnând dezaprobarea opiniei publice cu privire la înstrăinarea sudului Basarabiei. În ciuda protestelor, în toamna anului 1878, administrația românească este nevoită să se retragă din sudul Basarabiei, locul ei fiind luat de funcționarii ruși, care, imediat după anexare, transformă cele trei județe într-unul singur – Ismail.

Începând cu sfârșitul anului 1878, sudul Basarabiei este supus unei ample campanii de rusificare, vizând pierderea identității naționale de către populația din teritoriul anexat. O amplă imagine asupra Basarabiei acestei perioade oferă colecția de *Scrisori din Basarabia*⁵, editată de Aristița și Tiberiu Avramescu. Culegerea cuprinde un număr însemnat de epistole, publicate în rubrica *Scrisori din Basarabia*, în gazetele bucureștene „Telegraful” și „Telegraful Român”, în perioada 1880-1890. Scrisorile erau semnate cu pseudonimul Basarab și fuseseră trimise din Chișinău, sub forma unor corespondențe de presă. În ce privește paternitatea epistolelor, se bănuiește că acestea ar fi aparținut lui Gheorghe Gore, fost funcționar la Consiliul gubernial al Basarabiei, notar public la Chișinău din 1878, consilier de stat, judecător de pace și deputat al nobilimii. Acesta avea acces la datele statistice ale guberniei și era convins de necesitatea înfăptuirii unității naționale românești⁶. Sub protecția anonimatului, autorul corespondențelor dezvăluie condițiile vitrege la care era supusă populația din Basarabia, sub dominația țaristă. Culegerea alcătuită de Aristița și Tiberiu Avramescu este cu atât mai importantă cu cât, după războiul de independență din 1877-1878, când îi sunt răpite țării noastre cele trei județe din sudul Basarabiei (Cahul, Ismail și Bolgrad), veștile de dincolo de Prut erau din ce în ce mai sărace.

³ Ioan Scurtu, *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*, Tipo Moldova, Iași, 2010, p. 75.

⁴ *Apud* Ioan Scurtu, p. 90.

⁵ Culegerea de scrisori a fost editată în două volume: primul volum apare în 1996, sub egida Fundației Culturale Române din București și a Editurii Știința din Chișinău, urmând ca cel de-al doilea volum să apară doar la Editura Știința.

⁶ *Apud* Tiberiu Avramescu, în *Introducere la Scrisori din Basarabia 1880-1890*, vol. 1, Editura Fundației Culturale Române, București, 1996, p. XIII.

Autorul scrisorilor prezintă, fără menajamente, situația grea a românilor dintre Prut și Nistru, sub ocupație țaristă: „Tristă și neîndurătoare e soarta românilor din această parte a vechii Moldove. Prigoniți de învingător, suntem amenințați de a ne pierde fizionomia noastră națională, de a ne uita limba, de a deveni un popor pocit, de care va râde lumea întreagă și de care, în prima linie, va râde rusul”⁷. Campania de rusificare a românilor viza, printre altele, scoaterea limbii române din administrație, școală și biserică. Cărțile și ziarele românești care veneau fraudulos de dincolo de Prut erau confiscate de cenzura țaristă, iar învățământul în limba română era interzis cu desăvârșire: „Instrucțiunea publică este într-o stare tânguibilă, și se poate zice că nici nu există. Limba română este izgonită și din școli, și din locurile publice. În gubernia noastră întreagă, locuită de peste 1800000 de locuitori, nu ființează decât o singură tipografie unde, precum știți, nu este învoit a se tipări decât cărțile de rugăciune trebuincioase bisericilor - și încă aceste cărți sunt tipărite rusește. Nici un ziar român nu are voie să treacă Prutul, ba chiar abecedarul sau altă carte didactică în limba română este riguros poprită”⁸. Dacă în perioada 1856-1878, în sudul Basarabiei funcționau un liceu la Bolgrad, un gimnaziu și un seminar la Ismail, șapte școli primare și două gimnazii de fete, după 1878, acestea sunt desființate, școlile cu predare în limba română fiind interzise cu desăvârșire.

O altă dimensiune a campaniei de rusificare a vizat colonizarea Basarabiei cu elemente străine, acest lucru având consecințe grave asupra situației țăranilor români, nevoiți să emigreze în ținuturile îndepărtate ale Rusiei: „Guvernul rus ține cu orice preț de a popula cât mai curând Basarabia cu elementul rus. Colonizarea sudului Basarabiei se face pe o scară întinsă, în ținuturile de la nord, populate de mazili și rezeși care, printr-un șir de măsuri represive, sunt împinși a emigra spre Caucaz și dincolo de Volga, unde guvernul rus promite românilor basarabeni munți de aur. În locul satelor române se așează imediat coloniile slave, expediate de la centrul Rusiei”⁹. Autorul scrisorilor consideră că, în ciuda suferințelor și nedreptăților la care au fost supuși, românii din Basarabia și-au păstrat ființa națională: „Multe a mai încercat Rusia spre rusificarea nenorocitei Basarabii și cu toate încercările n-a izbutit a răpi de la poporul român din această parte a vechii Români limba sa, moravurile sale, fizionomia sa etnografică”¹⁰. Afirmatia este susținută și de istoricul Ioan Scurtu, care subliniază că, „în pofida colonizărilor efectuate de administrația țaristă, caracterul preponderent românesc al provinciei cuprinse între Prut și Nistru nu a putut fi modificat”¹¹.

2. Problematika Basarabiei în publicistica eminesciană

Precursor al publicisticii politice în spațiul românesc, Eminescu desfășoară vreme de peste șapte ani o intensă activitate gazetărească, semnând în publicații ca „Familia”, „Federațiunea”, „Curierul de Iași”, „Timpul”, „România liberă” și „Fântâna Blanduziei” un număr impresionant de articole. Individualizându-se prin detenta tematică, prin amploarea problematicei abordate, prin superioritatea construcției argumentative și prin deschiderile enciclopedice, publicistica eminesciană contribuie la modernizarea discursului jurnalistic românesc, prin diversificarea tematică și prin rafinarea mijloacelor de expresie specifice acestuia. Manifestându-se în direcții multiple, de la articole pe teme culturale la editoriale politice, de la studii de economie la pamflete și comentarii ironice, Eminescu surprinde problematica diversă a veacului al XIX-lea, exprimând în același timp opțiunile personale în privința unui program politic favorabil țării.

⁷ „Telegraful”, 13 decembrie 1884, *apud* Teodor Vârgolici, *Pătimirea Basarabiei*, în „Adevărul literar și artistic”, 19 martie 2002, p. 4.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Ioan Scurtu, *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*, Tipo Moldova, Iași, 2010, p. 84.

Având în vedere criteriul tematic, articolele eminesciene permit inventarierea unor constante tematice definitorii, dincolo de variațiile de stil și de atitudine, înregistrate de-a lungul carierei jurnalistice. În acest sens, problema națională, situația țărănimii, chestiunea evreiască, concepția despre stat și teoria „păturii superpuse”, viziunea asupra progresului, viața politică internă și politica externă se înscriu printre subiectele abordate cu predilecție de Eminescu, în paginile de ziar. Printre constantele tematice ale publicisticii eminesciene și în strânsă legătură cu problema unității naționale, se numără și problematica Basarabiei, acest subiect fiind atins de gazetar în peste 300 dintre articolele sale. Preocupat de unitatea spirituală a românilor și, implicit, de soarta românilor din afara granițelor țării, aflați în provincii ca Basarabia și Bucovina, Eminescu dezbate pe larg situația acestora, asumându-și abordarea unor subiecte nevralgice pentru secolul al XIX-lea. Eminescu respinge cu vehemență concepția vehiculată de presa panslavistă, potrivit căreia statul român este creația diplomației marilor puteri, demonstrând că acesta este rezultatul unui proces istoric ireversibil.

În urma Tratatului de la San-Stefano, Imperiul Țarist recunoștea independența Serbiei, Muntenegrului și României, precum și autonomia Bulgariei, iar Imperiul Otoman ceda Rusiei țările Dobrogea, ca despăgubire de război. Nedorind să anexeze acest teritoriu, Rusia își rezervă dreptul de a schimba Dobrogea cu partea Basarabiei pierdută în 1856. Cele două imperii negociau astfel teritoriile anexate prin rapt din spațiul nostru geografic. Indignat, Guvernul României formulează un Protest împotriva Tratatului de la San Stefano, document reprodus în „Timpul” din 1 aprilie 1878. Protestul evidențiază faptul că Tratatul de la San Stefano încălca flagrant integritatea teritorială și morală a țării noastre și cerea ca România să fie primită la lucrările Congresului de la Berlin.

Diplomația țaristă și presa panslavistă desfășoară în această perioadă o amplă campanie, în sprijinul retrocedării sudului Basarabiei, ziarul „Le Nord” din Bruxelles fiind unul dintre cei mai mari susținători ai politicii țariste. Pe acest fundal, Eminescu angajează „Timpul” în apărarea integrității teritoriului țării noastre, inițiind o campanie de presă împotriva politicii anexioniste a Imperiului țarist și a propagandei panslaviste. În viziunea poetului, Basarabia era „parte integrantă a spațiului geografic și cultural al poporului român și, din această perspectivă, examinează istoria în cursul veacurilor”¹².

Problema retrocedării Basarabiei de sud formează obiectul dezbaterilor din Parlamentul României, în 26 ianuarie 1878. Liberalii și conservatorii adoptă în unanimitate Moțiunea prin care se declară că România este hotărâtă să-și conserve granițele teritoriale și nu admite înstrăinarea niciunui teritoriu din pământul ei. Eminescu sprijină Moțiunea într-o serie de editoriale din gazeta conservatoare: *Fără a prejudeca hotărârile Adunărilor...*, *Cestiunea retrocedării...*, *Fiindcă noi suntem...*, *De câte ori s-a făcut în Parlamentul nostru...* ș.a. Tot în „Timpul” sunt redată o serie de articole din presa străină, pe tema moțiunii. În acest sens, este comentat un articol apărut în „Gazette de St. Petersburg”, în 2/ 14 februarie 1878, în care este invocată onoarea Imperiului țarist, lezată prin Tratatul de la Paris, din 1856. Argumentul granițelor naturale, adus în sprijinul raptului teritorial, este criticat de Eminescu, care atrage atenția că „sub pretextul de-a avea graniți naturale s-ar putea cuceri universul întreg”.

Campania de presă dusă de Eminescu în paginile „Timpului” este deschisă de editorialul *În sfârșit vedem limpede*, publicat în 25 ianuarie 1878. Jurnalistul comentează cererea de retrocedare a sudului Basarabiei, adresată de generalul Nikolai Pavlovici Ignatiev guvernului român, ironizând argumentele prezentate de acesta: „Dar cu ce drept pretinde Rusia bucata noastră de Basarabie, pe care am căpătat-o înapoi, drept din dreptul nostru și pământ din pământul nostru. Pe cuvântul cum că onoarea Rusiei cere ca să se ia o bucată din

¹² D. Vatamaniuc, *Basarabia în viziunea lui Eminescu*, în „Literatorul”, nr. 1-2/ 1997, p. 1.

România. Va să zică onoarea Rusiei cere ca să se ia pe nedrept o bucată din România și aceeași onoare nu cere respectarea convenției iscălită de ieri. Ciudată Onoare într-adevăr!”¹³. Pretenția Rusiei trezește verbul virulent al gazetarului, care subliniază că „Drepturile noastre asupra întregii Basarabii sunt prea vechi și prea bine întemeiate pentru a ni se putea vorbi cu umbră de cuvânt de onoarea Rusiei angajată prin Tratatul de la Paris. [...] Basarabia întregă ni se cuvine, căci e pământ drept al nostru și cucerit cu plugul, apărat cu arma a fost de la începutul veacului al patrusprezecelea încă și până în veacul al nouăsprezecelea”¹⁴.

Câteva zile mai târziu, într-un nou editorial - *Fără a prejudeca hotărârile Adunărilor*, Eminescu respinge ideea oricărui aranjament cu Imperiul țarist. Începând cu ianuarie 1878, problema Basarabiei intră în atenția lui Eminescu, fiind dezbătută de jurnalist pe tot parcursul lunii februarie. În vreme ce diplomația țaristă și presa panslavistă prezentau istoria Basarabiei începând cu 1812, când fusese anexată imperiului, Eminescu coboară pe firul istoriei până în veacul al XIV-lea, pentru a demonstra că provincia dintre Prut și Nistru este pământ românesc. Jurnalistul intră în polemică cu gazete precum „Le Nord” și „Gazette de Petersburg”, care susțineau politica țaristă, pledând pentru recăștigarea onoarei Imperiului țarist, pierdută prin Tratatul de la Paris din 1856, când cele trei județe din sudul Basarabiei reveniseră României. În articolul *Argumentul de căpetenie*, publicat în „Timpul”, din 1 martie 1878, poetul răspunde articolelor din „Le Nord” și „Viedomosti”, cu privire la suzeranitatea Imperiului Otoman și la dreptul acestuia de a dispune de teritoriul țării noastre după bunul său plac: „Basarabie nu înseamnă – scrie Eminescu, decât țara Basarabilor, precum Rusia înseamnă țara rușilor. România țara românilor”¹⁵.

„Timpul” publică și o corespondență din București privind problema retrocedării celor trei județe din sudul Basarabiei, *La retrocession de la Bessarabie. Bucarest, 14 fevrier*, apărută în cotidianul panslavist din Bruxelles, „Le Nord”, în 10/22 februarie 1878. Corespondența este comentată de Eminescu într-o serie de editoriale din „Timpul”, în care, invocând mai multe documente istorice, respinge teza vasalității Moldovei față de Imperiul Otoman, arătând că „Moldova și Basarabia împreună formau un stat deosebit, cu legile și prințul său și se aflau supuse numai la ceea ce diplomația a numit impropriu suzeranitatea Porții Otomane”. Gazetarul întocmește, pe baza documentelor istorice, o schiță cu privire la unitatea statală a Moldovei dinainte de 1812, respingând teza ziarelor străine privind suzeranitatea Imperiului Otoman și dreptul acestuia de a dispune de teritoriul țării noastre după bunul plac.

Căutând resorturile care stau la baza politicii expansioniste a Imperiului Țarist, Eminescu notează în *Tendențe de cucerire*, apărut în „Timpul” din 7 aprilie 1878: „Rusia e în mod egal muma mândriei și a lipsei de cultură, a fanatismului și a despotiei. Frumosul e înlocuit prin măreț, precum colinele undioate și munții cu dumbrăvi a țărilor apusene sunt acolo înlocuite prin șesuri fără capăt. În tendințele de cucerire în așa numitele misiuni istorice care-și caută marginile naturale nu e nimic dedesupt decât pur și simplu neștiința și gustul de spoliere. În zădar căuta un popor în întinderi teritoriale, în cuceriri, în războaie, ceea ce-i lipsește chiar în sufletul lui” [...] „rușii sunt sub dominarea unui gol sufletesc, a unui urât, care-i face să caute în cuceriri ceea ce n-au înăuntrul lor”, și care, chiar „de-ar stăpâni pământul, tot nu s-ar umple”¹⁶.

3. Studiul *Basarabia*

Eminescu răspunde susținătorilor politicii țariste și publicațiilor străine care pretindeau că România este doar o creație a diplomației europene, prin studiul *Basarabia*, publicat în

¹³ Mihai Eminescu, *Basarabia – pământ românesc, samavolnic răpit*, Editura Saeculum, București, 1997, p. 56.

¹⁴ *Ibidem*, p. 57.

¹⁵ „Timpul”, 1 martie 1878.

¹⁶ „Timpul”, 7 aprilie 1878.

„Timpul” din martie 1878. Articolul este reprodus în „România liberă” și „Telegraful român” din Sibiu, bucurându-se de un larg ecou în epocă. Textul cuprinde o prezentare diacronică a istoriei Basarabiei, fiind structurat în șase capitole: I. Numele și întinderea ei; II. Veacul al cincisprezecelea; III. Veacul al șaisprezecelea; IV. Veacul al șaptesprezecelea; V. Veacul al optsprezecelea; VI. Veacul al nouăsprezecelea. Izvoare. Jurnalistul recurge la cronici și texte istorice vechi, la mărturiile unor călători și istorici străini, dar și la documente ale cancelariilor domnești, care atestă apartenența Basarabiei la Moldova, într-o epocă în care Imperiul țarist nu-și întinsese stăpânirea până la Nistru. Erudiția gazetarului este reflectată de ușurința cu care se mișcă printre sursele de documentare, de la tratate de istorie la lucrări de memorialistică, ilustrând istoria Basarabiei dinainte de 1812. „Eminescu se angajează în apărarea Basarabiei cu toată capacitatea intelectuală a geniului său și face din situația acestei provincii românești o problemă națională”¹⁷.

Dobândind profilul unei adevărate cercetări științifice, prin multitudinea surselor de documentare și prin amploarea prezentării, studiul *Basarabia* se distinge în presa românească a vremii și prin solida argumentație științifică, oferind o imagine a realităților istorice, începând cu veacul al XIV-lea până la 1878. Redactat în perioada pregătirii Congresului de la Berlin, textul cuprinde și o proiecție asupra evenimentelor istorice ulterioare, Eminescu mărturisind următoarele: „Am răsfoit cărți, ne-am folosit de munca altora, am adunat dovezi și am arătat că poporul român niciodată nu a renunțat la drepturile sale asupra Basarabiei și că prin urmare nici astăzi nu are dreptul de a renunța”¹⁸.

Plecând de la realitățile istorice, Eminescu redactează un studiu polemic, cu documentele pe masă, demonstrând originea română a provinciei basarabene. Gazetarul „mută discuția de pe terenul demersurilor din cancelariile diplomației europene și al revendicărilor oamenilor politici țariști pe cel al realităților istorice”¹⁹, având în atenție situația întregii provincii dintre Prut și Nistru și nu doar a celor trei județe care făceau obiectul raptului de la 1878. Construit pe o armătură științifică solidă și valorificând surse documentare dintre cele mai diverse, studiul *Basarabia* se distinge în publicistica românească a epocii prin amploarea discursului critic. Textul are valoarea unui memoriu politic, menit să servească diplomației românești la Congresul de la Berlin din iunie-iulie 1878. Din păcate, delegația română nu va fi însă primită la lucrările Congresului.

Prima parte a studiului, intitulată *Numele și întinderea ei*, începe în notă polemică, Eminescu răspunzând colegilor de breaslă de la „Le Nord” și „Viedomosti”, care susțineau că Basarabia se numără printre provinciile cucerite de ruși de la tătari și turci. Jurnalistul arată că încă din veacul al paisprezecelea, provincia dintre Prut și Nistru a aparținut Moldovei, și că în epoca respectivă „Valahia întregă, împreună cu posesiunile ei, se numea în bulele papale, în documentele cele scrise latinește ale domnilor, în scrieri contemporane: *Basarabia*”²⁰. Celelalte cinci părți ale studiului, II. Veacul al cincisprezecelea; III. Veacul al șaisprezecelea; IV. Veacul al șaptesprezecelea; V. Veacul al optsprezecelea; VI. Veacul al nouăsprezecelea. Izvoare, prezintă în perspectivă diacronică istoria provinciei basarabene. Gazetarul recurge la surse documentare extrem de variate: cronici și tratate de istorie, lucrări de memorialistică și documente ale cancelariilor domnești, zapise și înscrisuri clericale, pentru a demonstra originea română a Basarabiei și injustețea pretențiilor anexioniste ale Imperiului Țarist. Miron Costin, Dimitrie Cantemir sunt evocați prin însemnările pe care le fac cu referire la ținutul dintre Prut și Nistru: „Cantemir (...) zice lămurit: Ismail Moldavis olium Smil Dictus...”²¹. Nici lucrările științifice semnate de autori străini nu sunt omise: astfel, Eminescu recurge la

¹⁷ D. Vatamaniuc, *Basarabia în viziunea lui Eminescu*, în „Literatorul”, nr. 1-2/ 1997, p. 15.

¹⁸ Apud D. Vatamaniuc, *Basarabia în viziunea lui Eminescu*, în „Literatorul”, nr. 1-2/ 1997, p. 15.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ Mihai Eminescu, *Basarabia – pământ românesc, samavolnic răpit*, Editura Saeculum, București, 1997, p. 17.

²¹ *Ibidem*, p. 32.

cartea lui W. Wilkinson, *Tablou istoric, geografic și politic al Moldovei și Valahiei*, pentru a descrie condițiile raptului teritorial de la 1812.

La finalul studiului, gazetarul prezintă cu onestitate sursele consultate: „Pentru veacul al XIV-lea și al XV-lea am cercetat cu mult folos Istoria critică a românilor de B.P. HAJDEU și Arhiva istorică a României, editată de același, apoi Beiträge zur Geschichte der Rumänen V. Eudoxius, v. Hurmuzaki; pentru veacul al XVI-lea materialul cel mai prețios sunt capitulațiunile Domnilor moldoveni cu Poarta; pentru al XVII-lea, textul cronicelor editate de Mihail Cogălniceanu, iar, în privirea Eparhiei Proilaviei, Cronica Hușilor de P.S.S. Părintele Melchisedec, episcopul Dunărei de Jos”²².

Cu privire la ecoul studiului în presa străină, D. Vatamaniuc afirmă: „Presa din străinătate, consultată de noi, nu ia în discuție studiul lui Eminescu, nu fără motiv. Ne-am fi așteptat ca măcar ziarul «Le Nord», organul panslavist din Belgia, cu care polemizează poetul, să-l reproducă și să-l comenteze. Nu am găsit însă nici o referire la el”²³. În schimb, presa națională consemnează studiul lui Eminescu: în vreme ce „România liberă” și „Telegraful român” din Sibiu reproduc în totalitate textul, „Dorobanțul” apreciază demonstrația gazetarului și bogăția argumentelor aduse de acesta în sprijinul afirmațiilor. Referitor la studiul *Basarabia*, Eminescu însuși afirma: „Tocmai noi am fost aceia care am publicat o serie de articole asupra Basarabiei, deși ar fi fost alte persoane mai competente cari să facă acest lucru cu mai multă știință și mai mult succes. Nu pretindem a avea nici un merit în privirea cuprinsului acelor articole, căci a culege rezultate câștigate de alții nu este un merit. Dar pentru opinia noastră statornică în această chestiune seria noastră de articole e o profesiune de credință”²⁴.

4. Concluzii

Congresul de la Berlin, din iunie-iulie 1878, declanșează o adevărată campanie de presă în paginile „Timpului”. Retrocedarea celor trei județe din sudul Basarabiei: Cahul, Bolgrad și Ismail, pregătită de diplomația țaristă printr-o serie de materiale în presa străină, va fi vehement criticată de jurnaliștii de la „Timpul”. Eminescu, editorialist și responsabil cu partea politică la gazeta conservatoare în perioada respectivă, dezbate pe larg problema anexării, începând cu numărul din 25 ianuarie 1878, când comentează propunerea emisarului țarist, generalul Nikolai Pavlovici Ignatiev, privind retrocedarea celor trei județe în schimbul unor teritorii peste Dunăre. Încă de la acest editorial, Eminescu plasează chestiunea Basarabiei în perspectivă istorică: „Iată, în fine, că sosi generalul Ignatiev pentru a ne spune nouă tuturor că Dumnezeu a făcut lumea la 1812 și că pentru Rusia numai aceea e drept, ce s-a făcut de atunci încoace”²⁵. În sprijinul argumentației, jurnalistul recurge la numeroase documente istorice care atestă apartenența provinciei la spațiul românesc.

Situându-se în centrul preocupărilor gazetarului de la „Timpul”, chestiunea Basarabiei va fi dezbătută de Eminescu în mai multe editoriale din 1878. Jurnalistul ironizează argumentele invocate de presa panslavistă – problema onoarei imperiale și argumentul granițelor naturale, constatând cu amărăciune că „pentru unii, ignorând cu nonșalanță istoria, Dumnezeu a făcut lumea la 1812!”²⁶. Cu documentele în față și cu o bună stăpânire a tehnicilor discursive argumentative, gazetarul invocă dreptul istoric al românilor în ce privește Basarabia.

²² Mihai Eminescu, *Basarabia – pământ românesc, samavolnic răpit*, Editura Saeculum, București, 1997, pp. 44-45.

²³ D. Vatamaniuc, *Basarabia în viziunea lui Eminescu*, în „Literatorul”, nr. 1-2/ 1997, p. 15.

²⁴ *Apud* D. Vatamaniuc, *Basarabia în viziunea lui Eminescu*, în „Literatorul”, nr. 1-2/ 1997, p. 15.

²⁵ Mihai Eminescu, *Basarabia – pământ românesc, samavolnic răpit*, Editura Saeculum, București, 1997, p.56.

²⁶ Adrian Dinu Rachieru, *Eminescu și Basarabia*, în „Convorbiri literare”, nr 5/ 2000, p. 31.

Îngrijorată de angajarea „Timpului” în polemica cu diplomația țaristă și cu presa panslavistă, conducerea ziarului hotărăște să-l scoată pe Eminescu din redacție, trimițându-l la moșia lui N. Mandrea, sub pretextul traducerii primului volum din tratatul lui Eudoxiu Hurmuzachi, *Fragmente zur Geschichte der Rumanien*. După plecarea lui Eminescu din redacție, Slavici va continua campania de susținere a Basarabiei, prin studiul *Bucovina și Basarabia*, care prezenta situația celor două provincii în contextul istoriei universale.

Referințe bibliografice:

Baciu, Rodica-Magdalena, *Conștiință critică și viziune tragică în publicistica eminesciană*, Editura Universitaria, Craiova, 2005.

Creția, Petru, *Publicistica lui M. Eminescu*, prefață la M. Eminescu, *Opere IX*, ediția Perpessicius, Editura Academiei, București, 1980.

Eminescu, Mihai, *Basarabia – pământ românesc, samavolnic răpit*, Editura Saeculum, București, 1997.

Ilincan, Vasile, *Mihai Eminescu – publicist*, Editura Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, 2006.

Nistor, Ion, *Istoria Basarabiei*, Humanitas, București, 1991.

Oprea, Al., *În căutarea lui Eminescu gazetarul*, Editura Minerva, București, 1983.

Rachieru, Adrian Dinu, *Eminescu și Basarabia* (I, II, III), în „Convorbiri literare”, nr. 5, 6, 7/ 2000, pp. 31, 44, 44.

Săndulescu, Al., *Mărturii despre Basarabia anului 1918*, în „Adevărul literar și artistic”, anul XI, nr. 607, 5 martie 2002, p. 13.

Scurtu, Ioan, *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*, Tipo Moldova, Iași, 2010.

Spiridon, Monica, *Eminescu. Proza jurnalistică*, Editura Curtea Veche, București, 2003.

Spiridon, Monica, *Eminescu sau despre convergență*, Scrisul Românesc, Craiova, 2009.

Storfa, Joachim-Peter, *Scrierile politice ale lui Mihai Eminescu*, Editura Paideia, București, 2003.

Vatamaniuc, D., *Publicistica lui Eminescu 1877-1883, 1888-1889*, Editura Minerva, București, 1996.

Vatamaniuc, D., *Basarabia în viziunea lui Eminescu*, în „Literatorul”, nr. 1-2, 3-17 ian. 1997, pp. 1-15.

Vârgolici, Teodor, *Pățimirea Basarabiei*, în „Adevărul literar și artistic”, 19 martie 2002, anul XI, nr. 609, p. 4.

Acknowledgement

This work was published with the support of the ERASMUS MUNDUS Project EMERGE (Erasmus Mundus European Mobility with Neighbouring ReGion in the East), Action 2 – Strand 1 (2009-2013), Grant Agreement no. 2011-2576/001-001-EMA2, (Lot 8: Moldova, Ukraine, Belarus), funded by the European Union.